

V předchozím čísle jsme se podrobněji seznámili se zrodem 2. čs. samostatné paradesantní brigády v SSSR v lednu 1944, s výcvikem a seskoky padákem. Dozvěděli jsme se o všech ženách ve 2. brigádě, kterých bylo na začátku 29. Ještě v Jefremově z nich bylo 18 odveleno (2 přibily) a v Proskurově byly odveleny další 4 (1 přibyla). K 31. srpnu tak zbývalo v parabrigádě jen 10 žen a dalších 9 žen bylo v přidělené pomocné rotě. Těchto 19 žen, jejichž jména jsme uvedli, začátkem září odjíždělo do KDO s 2. čs. parabrigádou (2. pdb).

Dle dochovaného výkazu počtů ze 4. září 1944 měla parabrigáda těsně před odjezdem z Proskurova do Przemyslu celkem 2 933 příslušníků a 48 rudoarmějců. V tomto výkazu počtů byla započtena i pomocná rota, která měla ve stavu 127 lidí, z toho 9 žen (všichni i nadále zůstávali v kmenovém stavu čs. náhradního pluku). Po odpočtu pomocné roty bylo ve 2. čs. pdb 2 806 bojeschopných příslušníků a 48 rudoarmějců.

Zpráva o povstání na Slovensku se 30. srpna rozšířila po brigádě. Překvapila a všichni radostně očekávali, že brzy přijde rozkaz k odletu. Brigádní shromáždění schválilo telegramy velitele parabrigády s žádostí o zasazení na Slovensku, které byly odeslány J. V. Stalinovi a veliteli 1. čs. sboru gen. J. Kratochvílovi:

„V historickom dni, keď slovenský národ povstal proti nemeckým zachvatiteľom a vedie ozbrojený boj s nimi a so zradcami vlasti, dovoľte mi, pán maršál Stalin, vyjadriť vám srdečné želanie všetkých príslušníkov 2. československej sam. pd. brigády v SSSR bojovať čím skorej s nepriateľom a pomôcť našim bojujúcim bratom vo vlasti. Sme pripravení každú chvíľu na Váš rozkaz ísť do boja proti spoločnému nepriateľovi, berúc si príklad od slávnej Červenej armády, za oslobodenie demokratickej Československej republiky a naše priateľstvo premeniť na priateľstvo, utužené preliatou krvou“.

Ráno 3. září obdržel velitel 1. paradesantního praporu (dále pd prapor) rozkaz od velitele brigády plk. Vladimíra Přikryla (povýšen před odjezdem z Proskurova): „Váš prapor připraví se k přesunu, směrem východním. Doba trvání přesunu vlakem 2–3 dny. Zahajte okamžitě balení osobních a nákladních padáků a materiálu. Počítejte s jedním bojekompletem (*pozn. aut.: palebným průměrem*

). Práci skončete do 16 hodin 4. září. Kontrolu provede můj štáb do 19 hodin. Hlášení o pohotovosti podejte osobně ve 20.00 na SV, kde obdržíte další rozkazy.“

1. pd prapor (obdobně i 2. pd prapor) měl 7 rot; kromě tří pěších to byla velitelská, minometná 82 mm, kulometná a rota PT pušek. Velitelem 1. pd praporu, který měl 4. září 677 příslušníků, byl škpt. pěch. Otmar Záhora. Ve spojovací četě velitelské roty byly zařazeny obě radistky,

svob. Anna Maletová a svob. Margita Novosadová, které se jako první ženy chystaly do akce, balily si padáky a materiál.

Následujícího dne došel od velitelství 1. ukrajinského frontu a velitele čs. sboru rozkaz k přesunu do Przemysłu. Další úkol nebyl velitelství znám a všichni se domnívali, že odtud odletí a budou vysazeni padáky na Slovensku. Prvním transportem směr Tarnopol a Lvov odjížděl odpoledne 5. září 1. pd prapor, do Przemysłu. dorazil večer 8. září 1944. Právě v tento den vojska 38. armády 1. ukrajinského frontu maršála Koněva, spolu s čs. armádním sborem, zahájila bojovou operaci směrem k Dukelskému průsmyku.

Z Przemysłu na Duklu

Rozkazem z 8. září byl parabrigádě určen prostor soustředění v okolí starobylého města Przemysłu, kam rychle dojížděly další transporty. Severozápadní část města byla určena pro všechny ženy do doby, než dojedou veškeré jednotky 2. pdb. Tyto dny však byly ve znamení mnoha změn. Sovětské velení od 3. září uvažovalo o vysazení padáky a bojovém využití čs. parabrigády dle průběhu Karpatsko-dukelské operace. Vzhledem k tomu, že se postup na hlavním směru úderu Krosno-Dukla již od samého počátku nerozvíjel dle časového plánu, rozhodl maršál Koněv posílit útočná vojska 38. armády dvěma tankovými sbory a čs. parabrigádou.

10. září přešla 2. pdb do podřízenosti 67. střeleckého sboru a dostala rozkaz v noci z 11. na 12. září vystřídat 121. střeleckou divizi v obraně zhruba desetikilometrového úseku Besko-Sanoczek. V určené noci započal vystřídání 1. pd prapor, který na místo dorazil dříve a zatím převzal celý úsek obrany, ten se nacházel na levém křídle 38. armády. Během 12. září došel i 2. pd prapor.

K tomu došlo pod neúprosným časovým tlakem, po třídenním vysilujícím pochodu od Przemysłu. Jednotky pěším pochodem překonaly vzdálenost až 128 km. Při nedostatku dopravních prostředků (většina byla ponechána v Proskurově pro 3. čs. brigádu a zbývající auta odvážela padáky a materiál z nádraží v Przemysłu do staré pevnosti) zůstalo dělostřelectvo ve městě a jednotky 2. pdb si nesly na frontu jen jeden palebný průměr střeliva.

To vše se negativně projevilo v prvních bojových akcích, kdy jednotky bez přípravy útočily z chodu na dobře vybudovanou a hluboce členěnou německou obranu v neznámém lesnatém terénu, chráněnou hustými minovými poli, dělostřeleckou a minometnou palbou. V době nařízeného vystřídání (12. září) měla 2. čs. paradesantní brigáda 117 důstojníků, 92 rotmistrů, 1 072 poddůstojníků a 1 526 vojáků, celkem 2 807 příslušníků, z toho 10 žen. V tomto hlášení velitelství nebylo uvedeno 48 rudoarmějců tankového praporu 2. pdb.

Velitel parabrigády hned 12. září obdržel rozkaz 67. sboru k provedení průzkumu bojem s cílem proniknout do hloubky nepřátelské obrany a udržet dosažený prostor. V 18 hodin vydal rozkaz k provedení akce veliteli 1. pd praporu kpt. Stanislavu Uchytlovi (10. září byl jmenován novým velitelem praporu rozkazem nově ustanoveného velitele čs. armádního sboru gen. Ludvíka Svobody a škpt. Otmar Záhora byl přemístěn k 1. čs. brigádě). Při provádění průchodu v minovém poli došlo ve 22.30 hodin k výbuchu a 2. pdb měla první oběť, vykrvácel velitel ženijní čty 1. pd praporu, rotný Viktor Nad' (kmenové číslo 6166, narozen 14. 2. 1921 ve Vaďovcích, okr. Nové Mesto nad Váhom).

V době, kdy byl 1. pd prapor zasazen do bojů, docházely části 2. pd praporu do Zarszyna, kde zaujímaly obranu. Okamžitě po příchodu obdržel i velitel 2. pd praporu mjr. František Voves

rozkaz k průzkumu bojem. Průzkumné akce celých rot obou praporů ukázaly, že nepřítel drží pevně svá postavení a první bojové zkušenosti elitních parabrigadistů byly draze zapláceny. Plně se projevil nedostatek střeliva a dělostřelecké podpory k umlčení ohnisek odporu. Dělostřelectvo 2. pdb dorazilo do obranných postavení teprve ve dnech 13.–14. září. Oba prapory po tyto dny zůstávaly v obraně a prováděly jen průzkumnou činnost. Doplnovaly střelivo a materiál, odsunovaly raněné a pohřbívaly své mrtvé, v noci vytažené z „území nikoho“. Na 15. září připravoval 67. sbor zteč, které se ve svých úsecích účastnily oba paradesantní prapory. Zvláště těžký boj se u 2. pd praporu rozpoutal o vesnici Besko ležící na kopci. Až následující dny byl po úporných bojích natrvalo ovládnut důležitý operační prostor Besko. 16. září odpoledne přijel na velitelské stanoviště parabrigády na okraji Jacmierzu maršál Koněv a po hlášení plk. Příkryla o průběhu bojů prohlásil, že brigáda bude okamžitě po dobytí strategického prostoru Pulawy přesunuta letecky na Slovensko. Od rána 17. září skupiny obou praporů pokračovaly v útocích. K večeru 18. září obdržel 2. pd prapor rozkaz velitele brigády k soustředění pro odlet. Po vystřídání sovětskými jednotkami zahájil prapor pochod ke Krosnu. 1. pd prapor byl ještě v boji další den, 19. září. Odpoledne, po silné dělostřelecké přípravě, začal rozhodný útok 1. pd praporu a 242. tankové brigády. Ve 21 hodin společně dobyli osadu Pulawa a poté se též 1. pd prapor vydal na cestu do Krosna. V této době již 2. pd prapor docházel do Krosienka a podle nařízení velitele 1. ukrajinského frontu měl hned následujícího dne odletět na Slovensko. Na žádost plk. Příkryla byl odlet odložen do 24. září, aby se brigáda mohla zorganizovat, doplnit střelivo, materiál a výstroj. 2. čs. paradesantní brigáda splnila své úkoly a pomohla k průlomu nepřátelské obrany. Tím umožnila veliteli 38. armády, genplk. K. Moskalenkovi, nasadit 4. gardový tankový a 31. tankový sbor (144 tanků) s dalším úkolem, pokračovat v útoku směrem město Dukla a v prostoru Tylawa se spojit se zbytky jednotek obklíčeného 1. gardového jezdeckého sboru. 20. září se 4. tankový sbor probjoval k polskému městu Dukla. To vše bylo za cenu značných obětí. Oba elitní paradesantní prapory ztratily téměř polovinu mužů: 1. pd prapor 63 padlých, 194 raněných a 32 nezvěstných, celkem 289 mužů. 2. pd prapor 61 padlých, 206 raněných a 10 nezvěstných, celkem 277 mužů. Ve dnech 12.–19. září 1944 ztratila 2. čs. parabrigáda v těžkých a vysilujících bojích celkem 630 mužů a dalších 10 z přidělených rudoarmějců.

Vzpomínky na těžké chvíle

Od těžkých bojů parabrigády v KDO uplynulo 65 let a byly podrobněji popsány v publikacích historiků i ve vzpomínkových pracích příslušníků 2. pdb. Rozsah článku zde umožnil jen základní informace, ale podívejme se na vzpomínku zdravotní sestry z brigádní ošetrovny Heleny Dolejší-Sotákové, kterou datujeme 20. září 1944:

„Po bojích na Dukle, kde byla spousta raněných a mrtvých, mám smutný zážitek, ale s dobrým koncem. Dostaly jsme rozkaz, že se brigáda stahuje do Krosna a bude následovat přesun na Slovensko na pomoc SNP. Měly jsme už vše sbaleno a připraveno na přesun, když nám přivezli těžce raněného vojáka. Byl v tak dezolátním stavu, že nebylo poznat, zda je to člověk nebo kus zakrváceného hadru.

Vrhly jsme se k pomoci, jedna ho myla od bláta, druhá se mu snažila sundat zbytky oděvu, atd. Udělaly jsme tu nejnnutnější první pomoc a připravily ho na převoz do nemocnice. Neměly jsme ho do čeho obléci (vše už bylo sbalené), tak jsem vzala svoje spodky i košili a oblékla jsem ho.

Nevěřila jsem tomu, že ho do nemocnice dovezou živého. Měla jsem potom velkou radost koncem dubna 1945 v Popradu, když jsem ho uviděla před sebou živého.“ (Pozn. aut.: zraněným byl por. Ján Kovačovič z 1. pd praporu, kmenové číslo 0261.)

Archivní materiály se o ženách parabrigády v těchto hektických dnech v podstatě nezmiňují. Ze vzpomínek pamětnic víme, že radistky Novosadová a Maletová působily na velitelství 1. pd praporu ve škole v Nowosielcích, kam bylo na praporní ošetrovnu přinášeno množství raněných. Dle svých možností i ony zde pomáhaly při ošetřování.

Radistky Kadaňková a Studničková byly s částí své spojovací rotu u stanoviště velitele brigády a zajišťovaly spojení jeho štábu s jednotkami. Dle pozdější vzpomínky Lydie Horákové-Studničkové se v jednu chvíli Němci za protiútok dostali až do blízkosti velitelského stanoviště. Zde již nebyly žádné zálohy, tak štáb se spojaři velitele spojovací rotu por. Stanislava Vrkoče (vlastním jménem Melíška) zaujal obranné postavení a obě děvčata shromažďovala štábní písemnosti ke spálení. Nepřítele se naštěstí podařilo zastavit. Při kritickém nedostatku lékařů téměř bez odpočinku pracovaly zdravotní sestry Hudečková a Sotáková. Ve vzpomínkách Valentiny Liskové (tehdy Vielošíkové-Biněvské) jsme bohužel našli jen stručný údaj, že v KDO ošetřovala zraněné, kterých bylo velké množství. Se záchranou raněných pomáhaly též Dorošová se Steinerovou. Jen o Tůmové-Lošťákové nemáme přesnějších zpráv, avšak i tento předzvědný oddíl byl v bojích a 19. září výrazně pomohl zejména 1. pd praporu. Ještě méně zpráv máme o ženách pomocné rotu parabrigády. Dricsová-Stekolová byla zdravotní sestra na brigádní ošetrovně, kde zachraňovala raněné. Její kolegyně, Ruth Rosická (tehdy Rosenzweigová-Bleicherová) v úředním záznamu uvedla, že byla pomocnicí brigádního lékárníka por. Jaroslava Albrechta. V bojích na Karpatech byli jen několik dnů u polské vesnice Besko, než brigáda dostala rozkaz k odletu.

Marie Ljachová v rozhovorech vzpomínala na události z výcviku včetně pozdější partyzánské činnosti ve slovenských horách. K upřesnění činnosti za bojů parabrigády před Duklou jen dopisem sdělila, že v KDO byla automatčíkem ve velitelské rotě 2. pd. praporu mjr. Vovsa. Nutno zde upřesnit dle archivních materiálů, že z této jednotky byla odvelena k náhradnímu praporu již 1. dubna 1944. Bohužel i vzpomínky na KDO mohou být již desítkami let setřelé. Anna Špinerová-Hricáková patřila k mým nejlepším spolupracovnicím a svými vzpomínkami v mnohém pomohla k upřesnění, bohužel již také není mezi námi. Ke KDO vyprávěla:

„V Buzuluku, poté v Jefremově i v Proskurově, jsem byla číšnicí v důstojnické jídelně, velitelem byl rtm. Arnold Fleischmann. Vzpomínám, jak jsme v Polsku cestou na frontu stále pochodovali. Naši vojáci bojovali v širokém okolí a my dvě s Marusjou Ljachovou jsme hlídaly prapor parabrigády, ten byl takové malé dřevěné bedýnce, kterou jsme nosily celou dobu, asi 7 dní. Pamatuji, jak jsme si s Marusjou daly přes sud široké prkno z rozbitého stavení a houpaly se, již nevím, kterou z nás to napadlo. Když jsme prapor hlídaly, tak jsme ani někdy dlouho neviděly žádného československého vojáka. Jednou za námi zastavily sovětské kaťuše, připravily se a zahájily palbu, to byl nečekaně rachot. A hned poté kolem nás začaly dopadat německé granáty...“

Ze záznamu vzpomínky Vilmy Kafkové-Mastellové:

„Za bojů v Karpatech děvčata střežila brigádní zástavu, ta byla v dlouhém pouzdře, tak jako na housle. V době bojů jsme se jednu noc nacházely v přízemním domku s hliněnou podlahou a vybitými okny, strop půdy byl probořený. My děvčata jsme v tom domku seděla potmě na pouzdru od zástavy. Náhle do zahrady vedle domu zajela kaťuše a začala střílet, to byl oheň. Po chvíli do těchto míst spustili Němci palbu. Bylo to strašné, všude jen oheň. Děvčata se polekala a chtěla odejít. Říkám jim, děvčata máme rozkaz, prapor nesmíme opustit. A přesto některé odešly. Krátce poté zavržaly dveře a někdo vešel dovnitř. Křičím: Heslo! Mužský hlas řekl heslo, které bylo v pořádku. Neznámý vešel blíž k nám, sedl si na zem a povídal: Škoda, že vás nevidím, kolik vás je? Byly jsme jen dvě. Neznámým příchozím byl npor. Martin Obdržálek, který nám sdělil, že je zde nebezpečno a prapor vezmeme dozadu. A tak jsme se po chvíli stáhli dozadu na velitelství brigády.“

O Kurucové-Novické a Rusínové-Maskalové nemáme v KDO konkrétní poznatky. Můžeme předpokládat, že také pomáhaly u velitelství brigády jako výše uvedené ženy pomocné roty a s nimi došly do Kroscienka, kde jich bylo celkem 7.

Poslední dvě ženy byly Anna Fialová matka a Božena Fialová dcera, jejich další osud byl v září a v říjnu spojen se skladem padáků. Rtm. Josef Fiala (vlastním jménem Koutný, též manželka Anna Koutná a dcera Božena) byl v parabrigádě pomocníkem náčelníka paradesantní služby npor. Teodora Tlstého. Po příjezdu do Przemyslu velel vyčleněným mužům pomocné roty. Ti převáželi padáky s paradesantním materiálem z nádraží do místní pevnosti a poté sklady střežili.

Božena Ivanová-Fialová vzpomíná: *„Otec měl na starosti padáky, byly jich desítky vagónů, s míšky a paramateriálem to byl celý dlouhý vlak. Řidiči parabrigády vše po 3 dny nepřetržitě převáželi, vždyť jen hlavních padáků bylo na 3 000 kusů a záložních padáků zhruba polovina. Vše se muselo rozbalit, dle čísel zkontrolovat a uložit v pevnosti. Byly jsme s matkou určeny na pomoc při evidenci tohoto materiálu. Dle rozkazu 1. ukrajinského frontu jsme později v pevnosti vše předávali Rudé armádě, opět každý kus dle čísla. Naše skupina tak nebyla s parabrigádou v bojích a při soustředění u Krosna. Začátkem listopadu jsme se s matkou vrátily k náhradnímu pluku.“*

Rozkazy velitele parabrigády v Kroscienku byla po bojích mimořádně povýšena řada mužů včetně žen: na četaře des. Hudečková Anastázie, Sotáková Helena a Steinerová Marie, na desátníka svob. Dorošová Valentina. Z pomocné roty: na desátníka svob. Dricsová-Stekolová Berta a na svobodníka voj. Fialová Anna.

Václav Kameník